

вредности, постоји ли једна једина стварност која уједињује негде у васиони ове две по изгледу непријатељске, супротне стварности? Или је васиона само једна збрка, без смисла? Да бисмо видели докле Хаксли може да иде у своме одговору, задржаћемо се на једном од кратких есеја скупљених у збирку под насловом *Н а м а р г и н и* (значајан наслов), на тој драгоцености простог, јасног, класичног енглеског и плодног духа:

«Кућа у којој живим тихо одјекује шумом воде која капље. Кап-кап, кап, кеп, кип кап. И тако се наставља, ова водена мелодија, вечито без краја. Незакључна, недоследна, безоблична, увек готова да скрене у смисао и облик. С времена на време чућете једну потпуну фразу заокружене мелодије. Па опет, кап-кап, кип-кеп, кип-кап — стара недоследност долази још једном. Али рецимо да у томе има неког значења! То је што ми мучи сањиви ум док слушам у ноћи. Можда за оне који имају уши да чују, ово бескрајно капање исто толико је пуно мишљу и емоцијом, исто толико пуно значења као неки комад од Баха. Кап-кап, кип-кеп, кап-кап. Тако мало било би довољно да се ова бесмислица преобрати у смисао. Музика ових капљица симбол је и тип целе васионе; она је вечито, рекао бих, асимптотична смислу, бескрајно блиска значењу, али никад не додирујући га. Никад, осим кад људски ум дође и навуче је силом преко раздвојног простора. Када бих могао да разумем ову блудећу музику, када бих у њој могао да приметим неку доследност, када бих могао да је присилим на неки закључак — дијапазон који се потпуно завршава у Богу, у уму, мало ме се тиче у чему, само ако се завршава у нечем дефинитивном — тада, осећам, да бих разумео сву неразумљиву машину, од провалија међу звездама до политике Савезника. Све сањивији и сањивији слушам непрекидну арију, и несумњиво почињем да откривам једно значење, несумњиво примећујем сенку мисли, несумњиво фразе следеју једна другој са уметношћу, водећи неминовно неком необичном закључку. Готово је, разумети, готово, готово...»

«Готово је, разумети, готово!» То је резиме енглеске филозофске мисли данас. «Готово» — али како очајно, бескрајно далеко од «сасвим». И чудан је знак времена, пун наде за мене, што је савремен енглески књижевник скептичнији од савременог енглеског научника кад је у питању могућност налажења мистичног или духовног решења проблема васионе.

Ф. ЛИ СМИТ.

БИБЛИОТЕКА У БРИТАНСКОМ МУЗЕЈУ.

Величанствена је била идеја која је ^{успреша} две британске установе: Британски музеј и Библиотеку, спојила. Тај колос од институције, познат под именом *British Museum*, светски је појам, светска сила, промет и рад који никад не стаје,

армада духовна. Да ли више музеј, да ли више библиотека, то је тешко рећи; тако гениално спојени као што су они представљају један остварени идеал; остварени идеал у смислу живог националног документа, у смислу научног средштва, у смислу друштвене жиже. Двориште музеја, трем и вестибил његов, то је нешто као агора у старих Грка. Цео свет ту залази и задржава се. Неко да чита и пише; неко да прође кроз музеј први или стоти пут; неко да види распоред предавања; неко да купи ревију Музеја и сазна шта је ново набављено, или старо боље испитано; неко да код надзорника у вестибилу тражи какву било информацију; неко ко се путем уморио, да мало седне у Музеју и одмори се; (нико никада ни за што не плаћа улазницу у Музеј;) неко да се у трему склони од кише, и т. д. Енглези нарочито негују ту пуноћу и јединственост физиогномије своје велике институције: сви су улази у једном вестибилу, и ником није тешко да даје обавештења онима који се буне у вратима. Британски музеј, по своме пулсирању и по нагомиланом благу у њему, право је чудо; по друштвеној и човечној делатности својој, то је кућа свачија; по етичком свом значају, то је, у мору зла и јадила, добро које ради за ослобођење и триумф човечанства.

Велика је, и богата и славна и Народна библиотека у Паризу, Н а с и о н а л а, како је тамо зову; и Државна библиотека у Берлину, Д р ж а в н а, како је тамо зову, да споменемо само те две. Али нису оно што је Британска библиотека, ни Насионала ни Државна. По чему? Не по богатству и имању. О богатству Насионале се прича као о царствима из Хиљаду и једне ноћи. Жалосно је рећи да она до данашњег дана није срећена, па и сами Французи само слуте шта имају у њој. Недавно је један енергичан директор тог завода имао ванредних идеја и енергија, вадно, месецима, ствари из подрума и сандука, и створио две специјалне изложбе које су задивиле, наравно, и странце, али су задивиле и Французе, и знатно попуниле празне касе Насионале, после рата до јадила празне. Британска стоји над Насионалом првенствено по начину општења са људима, по интензитету давања себе, по оној, тако да човек каже, родитељски постављеној трпези у њој, која је, нека нам буде опроштена реч, врста оног Христовог храњења множине света где домаћиновом давању краја нема.

Чудесно и неистрошено давање себе у Британској долази од велике дисциплине и реда у функцији њеног организма, од велике и топле човечности у функцији њених органа; и од луцидне свести о значају, смислу и природи установе, која свест, рекао би свако ко је живео и радио у Британској, везује оно крупно лице у Лондону које је од краља наименовани главни библиотекар Брита нске, са најскромнијим предметом Библиотеке, рецимо, са оним грациозним финим котарчицама које, близу вашој руци, чекају да спустите у њих картоне, да пору-

чите своје жеље: ко да вам дође из векова и историје духа човечанског. У Британској влада један супериорни ред и једно живо осећање који од тог стоваришта књига и мање више тезговног промета чине једно отмено, чистог стила примање гостију у првој и најбољој кући у Лондону. У гостима у тој кући, ви сте служени као да сте краљевски гост, и то гост неког чаробног краља. Стотине и стотине марљивих и тачних мравића чекају по бескрајним и невидљивим ходницима огромног лабиринта на вашу жељу. И да бисте ви, да би цео свет могао бити краљевски послужен, покорава се та војска слугу једном уставу неумољиво строгом, чији први параграф мора бити да гласи: као што свака сила крије у себи елементе реда, тако елементи реда укупно чине силу. Огромни институт Британске држи се, као што му и приличи, пре свега духом и моралом. Библиотека британског музеја, то је, у Британији, скоро нешто трансцендентно, као што је то у Британији и лепа застава њена.

Зграда, или боље рећи комплекс зграда које чине Британски музеј, лежи уклопљен између више краћих мирних улица и познатих зелених скверова тога краја који су читави паркови. Крај око Британског музеја то је од прилике лондонски латински кварт. Ту је близу велика књижара Мјуди, за све литературе света, и са библиотеком на позајмицу; ту су још друге књижаре, и радње са уметничким предметима; одатле нису далеко, и ако је Музеј у таквој тишини да ниједно крупно јавно превозно средство не пролази испред његових огромних фронтава, нису далеко три колеца, велика прометна жила Оксфорд-стрит, два огромна јавна парка, неколико позоришта и т. д.

Музеј, у целини, и врло сумарно речено, садржи три огромно богате збирке, од којих је свака, наравно, збирка збирки: Библиотеку, боље рећи библиотеке које чине чувену Библиотеку; галерије камених старина и скулптура из давних и прадавних цивилизација, са, на пример, чувеном двораном лорда Елцина, двораном искључиво грчких објеката, међу њима много оригиналних делова са Партенона, због којих Грци, од времена на време, дигну кукњаву и покушавају правити Великој Британији процес; збирке етнографске и природословне. Библиотека Британског музеја, и цео музеј, основани су декретом Парламента 1753, дакле пре мање од две стотине година, и према томе је Лондонска библиотека далеко млађа од париске Национале. Камен темељац за Британски музеј били су библиотека и музеј сер Слона (Sloane), који је извршиоцима свога тестамена предао жељу да се његова оставина понуди на продају у првом реду енглеској нацији; а ако би она одбила да је купи, онда, по реду, академијама у Петрограду, Паризу, Берлину и Мадриду. Наравно да је Енглески Парламент примио понуду са захвал-

ношћу, (тим пре што је од сопственика утврђена продајна цена била далеко испод вредности блага), и побрињуо се, Парламент, да истовремено прекупи још неке збирке, које из својих средстава, које свотама прикупљеним у грађанству. Купљена је у улици *Great Russell* такозвана *Montague-house*, једна од најлепших приватних кућа у Лондону онога доба, и преудешена да прими збирке и постане музеј. Радило се свим силама; после четири године Музеј је био отворен. А после шездесетак година, 1823, започело је зидање огромне зграде, громаде зграда у једној целини, и у грчком стилу. Правоугаоник, са фасадама на две мање стране. Постепено су нове зграде и дворане и галерије гутале некадашњу Монтегју-хауз; половином XIX столећа довршена је била грађевина са монументалном фасадом од 44 јонска стуба. Данас има на супротној малој страни опет фасада, која по лепоти не заостаје за првом. На улазу, из Грејт-Расел улице, стоје, у импозантном трему, три портала, од којих је обично само средњи отворен.

Оснивање и нагло подизање Британског музеја са библиотеком, један је од многих ванредних примера грађанске и човечанске свести у Великој Британији. Грађански дух, са свешћу о дужностима, са фантазијом за замисао свега што будан грађански дух може учинити, са врстом не само морала него и естетике грађанске — то је после Римљана, и до данашњег дана, најразвијеније код Енглезана. Из тог грађанског духа и осећања развијала се, на пример, почевши од Јелисаветиног доба, она особита књижевност државничког говорништва коју је до краја XVIII века имала само Енглеска. Та грађанско-филозофска и етичка литература, и као таква првенствено национална литература, а као таква у темељу сјајног Јелисаветиног доба, које је, опет, идејно узевши, у темељу модерне енглеске данашњице, па дакле и сјајне установе, Британског музеја. Тој грађанској свести иде заслуга што револуција, Кромвел, погубљење Чарлса I и победа пуританства, не значе у култури Енглеске ону крваву рупу коју значе револуције у другим земљама.

Ако човек узме да прелиста историју Библиотеке у Британском музеју, то су ц.ф.е. цифре новаца, збирки, легата, поклона, књига, атласа, рукописа, музикалија, од којих се човеку глава заврти. Краљеви, богаташи, скромни људи, осетили су да ту расте и настаје један од најдостојанственијих споменика енглеске нације, да ће то бити слава и част земље, да ће ту, као ретко где, започети рад и уплив светских дименсија. И давали су људи своје, и куповали па давали туђе мале и велике збирке, из године у годину, из дана у дан. Краљ Ђорђе II је поклатио све што су од књига сабрали били енглески краљеви рачунајући од Хенрика VII. Краљ Ђорђе III, онај коме се Бајрон, због његових скромних инте-

лектуалних особина, тако немилостиво наругао у спеву о Судњем дану, исмевавши сцену како у небо приспелог енглеског краља Ђорџа III нико не познаје, и Бог сам пита: «Какав Ђорџе? Какав Трећи?» — тај краљ је оставио Библиотеци онолико књига колико је могао скупити за шездесет година своје владавине, купујући их систематски, из године у годину, за одређену своту фуната. Само та библиотека Ђорџа III испуњава огромну дворану. Томас Гренвил, на пример, оставио је ванредну библиотеку старе италијанске литературе, која је од почетка XVIII века до данас тако попуњена, да у њој стручњаци и љубитељи старе италијанске културе могу терати студију и уживања до каприса. (Италијанска традиција у енглеској култури, познато је, врло је јака. Сви велики енглески песници и естете питомци су италијанског духа Ренесанса. Занимљиво је забележити да је један од најзаслужнијих главних библиотекара Британске био Паници, пореклом Италијан.) Безброј других дародаваца је остављао збирке и читаве сређене библиотеке. Вредно је видети, на пример, збирку енциклопедија: све су ту, у најбољим и разним издањима, од енглеских до кинеских, јапанских, хиндустанских. Збирка старо јеврејских књига, тврди се, јединствена је у Европи.

Богата је и славна Британска колико по штампаним публикацијама, толико по рукописима. Стари француски рукописи, то је једна француска библиотека у Британији. Сиријски рукописи су чувено потпуни, сређени, проучени. Стручњаци за арапску и персијску литературу кажу да не могу живети без Британске. И, једна важна околност за оне који читају рукописе: лакше је добити их на читање у Британској, него игде. Зашто? Просто зато што се Британска увек брине како ће се давати, а не како ће се закључавати. Рукописи су ванредно штићени од пропадања. Код ретких рукописа је просто сваки лист у засебним корицама, и још и у оквиру, да му се ивице не би крзале; а ако је с две стране исписан, он је у оквиру, и под плочама од тако зване стклене хартије... Уопште се по целом свету причају приче о томе шта Британска има, како има и како даје, шта је све овај или онај страсни љубитељ, или велики ерудит, или префињени издавач у њој нашао. У Лајпцигу, у једном од највећих књишких средишта у Европи, прича се да неколика стара лајпцишка издања нема Лајпциг, а има их Британска. У Италији се прича да једну рукописну збирку песама неколиких поета XVI века, и нарочито врло ученог и врло веселог владике и кардинала Пиетра Бемба (V e m b e r o), љубавника Лукреције Борђије, има само Муниципална библиотека у Риму и Британска. Та кошничка пуноћа и сортираност датира нарочито од друге половине XIX века, када су ове додашње велике збирке мање више биле наслеђене и покуповане, и могло

се извести строго распоређење по сртукама научним и родовима књижевним и уметничким, и онда наставити строго планско попуњавање у свима правцима.

Дакако, један од кључева за такво одржавање и попуњавање лежи у богатству Велике Британије. Колико стоји годишње Британски музеј, то је баснословно. Војска чиновника, запосленика, слугу, мајстора и калфи и шегрта држи га и чува. Канцеларија је безброј у зградама; радионице сваке врсте постоје у кући. Ако сасвим рано дођете у дворану за читање, затећи ћете, у зеленим кецељама, чисте и уљудне, оне који контролишу лампе, довршавају брисање прашине, прегледају дали сваки сто има све што на њему мора бити. А у згради, по реду, непрестано се врше велика спремања и контролисања. Занимљиво је споменути, с обзиром на трошкове, и ако то не спада у Библиотеку, рецимо, чување чувене збирке мумија од инсеката, помоћу необично скупих специја. Онај чувени азијски становник, умро четрдесет векова пре Христа и нађен цео целцат, у седећем ставу, у свом сандуку од камена — чува се као зеница ока, и стоји, откад га Музеј има, више него неки раскошни и размажени лордовски јединац у раскошном двадесетом веку после Христа.

У том великом лабиринту књига, где оно што тражите лежи Бог зна колико далеко од дворане, и, често свешчица од неколико страница, закопано међу хартијама као нека руда у планини — добијате тражену ствар најдуже за двадесет минута, а обично за пет до десет. Организација пријављивања и преноса савршена је; организација контроле пријављивања и преноса још савршенија. Као она чудотворна машина коју смо имали прилике видети у Немачкој, и која «осети» на прелу пастилу аспирина и механички је избаци и попуни целом, тако се у Британској неки застој, неко неслагање, неко незнање запосленика, сместа констатује, одмах ускачу у функцију нарочити органи, и предмет стиже читаоцу са најмањим могућним закашњењем, а тамо иза зидова, на енглески начин, по којем реч одмах постаје дело, диже се истог часа живо и мртво ради исправке или коначног одстрањења онога што смета. Ја се лично сећам овог случаја. При преписивању наслова дела и марке његове, запазила сам да у марки недостаје једно слово на типично уобичајеном месту. Погледам још једаред, па и дваред добро — да ми не би већ после два минута, пошто је фиша прошла само прву контролу чиновника који вади фише из котарчице, да ми не би дошао, место књиге, штампан формулар где се «читалац учтиво моли да» и т. д. Погледам дакле још једаред, дваред: тачно је; бацим фишу у котарчицу. Док длан о длан: «читалац се учтиво умољава» и т. д. Устанем, мало љута, зграбим каталог, однесем га надзорнику дворане. Он, као запета пушка, држи моју фишу у руци и чека. Никада га нећу заборавити: кад је погледао у

каталог, па у фишу. и видео да Библиотека британског музеја има криво, попрвенео је. Међутим, мирно ме је замолио да идем на своје место, и само мало јетким тоном додао: а дело ћете, надам се, скоро добити. Сад ће тамо у зидовима отпочети леп танац — помислила сам у себи, и мало радознало се питала: да ли ће дело баш заиста ускоро доћи. Јер, оно једно слово, то може бити таман мала разлика: да је ствар или на трећем спрату северне зграде, или у подруму јужне, или Бог зна где још. После пола сата, ни толико, доноси ми младић књигу, и моли да се потрудим неколико корака до надзорника. Пред надзорником, батерија каталога: онај из дворане, и, тамо из оног другог света, номинални каталог, реални каталог, каталог места и серије, и акцесорни. Прст надзорников на болесном месту: у номиналном унутрашњем каталогу је неко, вршећи дописивања или евентуалну исправку, залепио хартију и у два три милиметра шире но што је смес, покрио на том месту оно слово, а други чиновници су онда, радећи механички, настављали преписивање с грешком. Кад је надзорник свршио самном, окренуо се двојници младића — брже боље послатих — и стао им давати упутства како ће спровести исправку, пропитујући их још непрестано унакрст да ли разумеју свој задатак, и да ли је сигурно да ће Британска, што се њих тиче, живети како јој пристоји. Па се онда окренуо мени: молба да при предавању књига то једно дело не предам на сектору под почетним словом мога имена — чиновник на сектору већ има авизо — него њему, надзорнику, ради још једне контроле да књига не би залутала куда не треба. Одем на место, почнем радити. Одједаред: опет штампан формулар. (Слуга вам, при том, због тишине, никад ништа не говори, само вам, ако се може тако рећи, кане цедуљу.) Сад сам ја попрвенела: какву сам глупост починила, те ће опет бити око мене посла. А на хартији ме господин надзорник писмено моли за извињење. Извина својеручно потписана. После пола сата, још једна извина, од стране секретара, својеручно потписана. То је, ето, један мали, и вероватно најмање занимљиви пример како се, и докле, у Британској реперкутује најмањи недостатак, и како онда, после сваких 24 сата, цела кућа има јасно осећање о квалитету свог функционисања тога дана.

Сећам се свог првог доласка у Британску, пре доста година. (Добити карту, врло је просто; писмо из посланства, или прещорука једног грађанина, довољно је.) Собица у којој седи чиновник за исписивање чланских карата, малена је. Ипак сам нашла у њој, сем чиновника, још једну лепу девојку, онај особити нови тип који се рађа и израђује у Индији од укрштања Британаца и Хиндуса, и која је чекала да добије карту, и једног старог господина који је седео по страни и упадао у очи још више но лепа девојка. Подсећао је на портре Карлајла, чудног громовника историчара енглеског,

који је писао своја дела као да је Господ Бог у дан страшног суда. Стари господин је био висине и стаса импозантног, носио фини, али старовремски реденгот, шешир широког обода држао на коленима, лице му изражавало симпатично интересовање за околину. Кад смо нас две добиле карте и пошле, дигао се и он, увео нас у дворану, показао све најпотребније, научио како се рукује каталозима и картонима, и како се и где обраћа са посебним жељама, и т. д., и онда се опростио. Сазнале смо да нам је чичероне био један од чланова Главног одбора у Музеју, најстарији, најугледнији. Њему није било тешко, ни испод достојанства, да двома најбезначајнијим странкињама у овом свету покаже оно што би показао ма који слуга у дворани.

Дворана за читање — општа, јер има и једна мања, за читање дела која су због реткости резервисана — налази се у средини комплекса зграда са стране Грејт-Расел улице. Округла је, у облику три концентричне зоне; унутрашња зона, то је галерија каталога; (каталози првокласни: поред сваког имена библиографија дела аутора, и библиографија дела о аутору); средња, најшира зона, садржи столове, зракасто распоређене; спољна, то су свуд унаоколо полице такозваних ручних и помоћних књига; (вредно је ту видети, на пример, збирку речника; ту тек човек наслути шта значи «смјатеније јазиков»). Светлост долази у дворану кроз двадесет огромних високо узиданих прозора. То је из тихе дворане једини контакт са светом, и више са небом него са земљом. Кад је читалац расејан, не може да успостави везу са оним што је узео да ради, разонода су му ти прозори; али може тражити промене само у једној нарочитој сфери света. Јер, зато што су прозори у куполи, дакле на облој површини, ломе се видни углови, и, нити видите неки земаљски објект нити небо. Само игру светлости, судбину тога дана, сунчаног или мрачног, сребрног или оловног. У Лондону су, познато је, честе промене времена на горе. Загледате се, рецимо, у прозор узмеђу Шекспирове и Милтонове главе, кроз који се малочас још надвиривало сунце, а сад као да га је неко тамним платном превесио. Шекспир и Милтон су у сенци. А ви — читалац у библиотеци лако улази у психологију заточеника — почнете одједаред меланхолично да размишљате, и све даље се расејавате: напољу је киша; кишица је тако лепа појава; небо сад залева оне дивне травне плоче у дворишту; отерала је киша под стреју грчких фризова оне многобројне голубове Музеја; и сабила у трем дечицу, ђачиће, мале Енглеze, који ту свраћају да се поиграју, да хране голубове и мрве по степеницама, да јашу на балустрада, климају ногама и смеју се; нико их не дира и не кара; има Музеј слугу и за степенице, децу и голубове; деца су будућност Енглеске, Музеј је њихова кућа, голубови су драге животиње; без гун-

Ћања се двапутa дневно полива треми шетају по њему дугачки портвиши... Тргнете се најзад, погледате по сали: искрескале лампе, блистају небројене наочари; сви читају, само ви гледате кроз прозор; а прозори у библиотекама нису зато намештени да се кроз њих гледа напоље. Понекад се поправите; понекад, као за пакост, неће ништа у главу, једино су вам очи жељне и одморне. Боже мој, ништа лакше, кад, по срећи, седите у Британској. Оставите дворану, изиђете у вестибил, прођете кроз врата с десне стране у галерију грчких рељефа, и ту сте, после неколико корака, пред дивном грчком менадом. Цео рељеф није већи од корица на неком старом Еванђељу, а менада, и ако вуче у руци черег јарета, лепша и финија од стручка цвета; жива, да је полијете хладном водом, вода би млака цурила низ њу; и опет апстрактна, до духа, до медиума. Поиграва, смеши се, види пред собом море, сунце, и уснуле галије на котвама... Или, ако хоћете и ноге да опружите, скокнете на спрат; тамо су, у модерној галерији Едварда VII, јапански акварели и пртежи и резони. Теку око вас златне и сребрне реке, преко њих мостови од паучине, преко мостова трче мали Јапанчићи, јер их бије киша; или шетају мирно са сунцобранима по којима је падао снег... Ето тако се одмара у Британској; а после се опет враћате на рад, не само одморени него и надахнути.

Зракасто поређани столови обележени су једним словом азбуке за цео зрак, а затим, као свугде, сваки сто бројем. Ти столови! Разиграва се ту чудна, свима посетиоцима библиотека позната психологија оних читалаца који воле своју библиотеку. Дворана је круг, дакле не само демократски, него еванђеоски праведно иста и исто од центра у свима правцима. Али, шта ћете, сваки хоће «своје» место. Сећам се двојице свештеника из јужне Француске и себе: долазили смо из дана у дан читаво четврт часа пре отварања капија, и, чим би се мала врата отворила, јурнули бисмо као без душе унутра, пуни неповерења између себе, и ако смо напамет знали где ко седи, и да је зато дошао пре девет, да би баш тамо сео где је и седео.

У Насионали у Паризу, или у Државној у Берлину, одигравају се сличне сцене свакога јутра. Али оно што после долази, и што је можда још важније од уграбљења места, задржавање места, то је врло различито у тима трима библиотекама. Кад дође време између дванаест и два сата, морате нешто јести, морате напустити место. Држ власништва и сигурности се немилостиво разбија у Насионали. Да изиђете из дворане у шешину и капуту, дакле да пођете у град, и да задржите место, треба дозвола од секретара. Дакле, или јести у вестибилу нешто хладно из цепа, или страховит топао ручак у кантини за млађе под кровом библиотеке, или ручати као човек, а вратити се бескућник, и можда, међутим, у потпуно заузету салу. У Берлину је исто тако. Само, међу Немцима је лакше рђаво јести, јер су они сами мање финог стомака од Француза. У ве-

Од
 ликом и елегантном вестибилу Државне је правило да се од 12—2 читав народ, од најчувенијих научника до малих студен-тића, предаје једном класичном сатирању такозваних «шрипи», оног што бисмо ми овде назвали сандвича, само сандвича огромних димензија и умножених спратова хлеба и неке врсте кобасице. Међу таквима и толицима и ви лакше издржите живот на шрипинама по недељу дана, и дуже. Али најзад се почнете мирити са неизбежним расанком од места, утоваром у торбу свих најситнијих хартијица и прибора за рад, показивањем те торбе стражи на степеницама, и враћањем после 30—40 минута као потпуни странац на место где сте малочас били свој човек.

У Британској је и у том смислу рај Божји на земљи. Ако сте изјутра дошли на време, задржавате своје место до шест у вече као да сте га од оца рођеног наследили. А ако свако јутро дођете на време, задржавате своје место месецима. Без шешира, или са шеширом и капутом, можете излазити колико год пута хоћете, и остати напољу кратко или дуго, место ваше, са вашим стварима на столу, са једном једином остављеном књигом, остаје ваше. Можете при изласцима понети и торбу, неће вам ниједан од два вратара завирити у њу. Можете проћи крај њих са књигом под мишком, неће затражити да види да ли је из библиотеке. Не један од читалаца — и ако то не би требало чинити — понесе собом књигу из библиотеке у ресторан и разгледа је за време јела. Можда то неко од запосленика и види, и зна; ћути се; читалац на своју одговорност или срамоту ради што ради. Слично томе, чиновник на сектору, при враћању књига, само броји књиге према фишама, а не утврђује им идентичност. У Великој Британији верују човеку као човеку све дотле док човек не да повода за сумњу и разочарење. Наравно, плаћа Библиотека то своје господско држање сваке године извесном штетом у покраденим и замењеним књигама, у општем одељењу. Ћути се, и накнади се, али се због неколико несавесних и неваљалих људи не вређа свет, и не губе пријатељи и приврженици и поштоваоци институције...

Како је пријатно, и некако достојанствено, седети мирно за ручком, и за црном кавом, свршити посао на пошти, и враћати се свом столу и столици, отвореним књигама и бележници, и, што такво уређење собом доноси, и својим мање више истим комшијама. Тај комшија вам је, и ако га нисте за то молили, чувао ствари, да не слети која цедуљица од нечијег наглог пролаза, да вам неко не однесе добро перо, а остави своје горе. А кад се вратите, сусед тај вас мило погледа, дигне се сад он да иде да руча, и зна, и ако му нисте казали, да ћете сад ви чувати његове цедуљице и перо. Колико познанстава, најбољих међу најбољима, колико пријатеља за цео остатак живота стичу на тај начин питомци ни с чим несравњиве, једне у свету Британске!

Тражити и добити произвољан број књига одједаред, можете и у Паризу и у Берлину, као и у Британској. Али задржати их дуже времена! У Берлину се мрште, чине примедбе, али некако ипак толерирају. У Паризу је то, сем да сте протежирани, предмет свакидашњих спорова. (Париз је у основи аристократски град, и пуно изузетних права владају и по јавним библиотекама.) «Молим вас, господине, да ми ове три ствари резервиснете за сутра.» Прасак: А h, p o n! И заспе вас бујица благогласног француског монолога; смисао је: само две књиге у резерву. «Али те три књиге су у тесној вези; ма коју да вратим, немам, сутра, почетка, средине или краја.» «Тражите сутра поново.» «Зашто тај посао и чекање, кад ћу тачно у девет бити ту?» Французу сте досадни, он помало диже тон, и постаје оштро духовит. Прекини онда вама, одете секретару, докажете му логику случаја или нужду, задржите све три ствари, и натрљате нос оном тврдоглавом бирократи. Другог дана, ако се деси да је баш онај јучерашњи диспутант на вашој страни столова, можете бити уверени да ће вас познати, да ће вам турнути књиге са мање грације но обично, и натрљати сада он вама нос неком добром француском фразом. А како је добра француска досетка неодољива, ви пренете у смех, прене у смеј и он, и растане се с вама нудећи вам да можете резервисати оне три ствари докле год он буде ту на служби, или његов друг, онај тамо — и опет примедба, досетка и иронија, на рачун друга. То је француски начин. Французи су добри и златни на своју, то је сигурно; али теорија и наука о библиотекама не цвета ни у Насионали, ни у Универзитетској, а камо ли у Женевијеви. И то понекад загорча живот читаоцу. У париским библиотекама чува статут и ред само Сзети дух... А у Британској, где је и главно правило установе, и главна амбиција чиновника: олакшати вам и омилети рад, дозвољавају резервисање читавих брда од књига сваком читаоцу, колико год му је потребно. (Врло многе ствари имају у дупликатима и трипликатима). Деси се једино, ако се из ваших картона види да врло дуго читате неко дело, а неко други га у нужди тражи, да вам дође надзорник лично, пригне се, и тихо вас, на уво, запита: да ли има начина да се са читаоцем на том и том броју удеси заједничка, наизменична употреба дела у питању. Ако ви одбијете, надзорник вам се извини, и одбије са жаљењем оног другог.

Од пола пет до шест, кад се Библиотека затвара, настаје необична, лепа, лековита и тајанствена тишина. То је време кад скоро више нико не долази на читање, кад су сва места заузета, кад нико од оних који су ту не тражи више ништа ново, а нису још настали последњих двадесетак минута кад почиње живо кретање предавања књига и напуштање дворане. У средишњем кругу, горе, крупно светло, испод светла надзорник дворане, уморан, сео, не ради више ништа. Чиновници по

секторима немају још посла, седе мирно и читају. Момци више не разносе књиге. Око те средишне зоне, зракасто, лампа до лампе, све једнаке и под истим шеширом: и глава до главе, најразноврсније, са свих страна света. Лица су мало бледа, од рада и собњег ваздуха, руке, једна у коси, друга, с пером, уморно испружена по столу. Неки читаоци, који су касније дошли, још нишу, журно, и погледајући на сат; неки дремају; неки једва чекају да изиђу; неким је тешко оставити Британску.

А кад изиђете, ако је јесен, тамно је, и цури киша, и некако тужан изгледа вратар на капији, у цилиндру, и у дугачком реденгдоту са светлим дугметима; а ако је пролеће, ви се изненадите како је свет и напољу леп. Све опрано и о-свежено од кишице која је прошла, голуби на променади, а деца са усхићењем посматрају игру светлости на барицама. Енглеска деца разумеју лепоту кишице. Један мали Енглез, који се вратио из Шкотске, где још више пада киша, и кога су питали шта му се тамо највише допало, одговорио је: Well (Киша).

У шест сати се испразни дворана, до седам су још отворена мала врата и осветљени неки прозори, а после седам, кроз високе гвоздене шипке се виде ~~још~~ само у Енглеској свугде присутни и неприкосновени полисмени: обилазе фронтове, улазе у жбуње, загледају у нише: да се није ко са злом намером сакрио, да нема негде знак напрслих водених цеви, ватре. Најзад шкрипне тешка брава и звекне ланац и на малом пролазу, и смири се, са својим становницима од данас и од пре четрдесет векова пре Христа, једно од најчудноватијих царстава под небом.

Британски музеј је, које библиотека, које музеј, које обоје, отворен целе године, из дана у дан, сем једног јединог дана у години, Великог петка. Тада је затворен сасвим. И велика капија, и мала врата. Притисне неки тежак мир ту увек отворену, здраву и ведру кућу. Али је лепо, и потресно и дубоко-смислено, што та кућарада, и вечног живота, празнује само најозбиљнији празник хришћанске цркве. Иначе, у недељне дане и на Божић, затворена је библиотека, али је отворен музеј, као и друге галерије у Лондону. То су дани кад сиромашан свет најпре може доспети у музеј и галерију, и зато су они отворени, ма да је у Лондону недељни мир тако апсолутан, да странац једва нађе где ће ручати.

Ко је у Библиотеци Британског музеја радио, не може је никада заборавити. Он јој остаје обавезан за цео живот, и кроз њу везан за земљу и народ енглески врло тесним везама. Ко је у Британској радио, постао је више човек но што је био, и без обзира на оно што је читао и проучавао. То је једно од ретких места на земљи где се истински од срца хоће добро и велики-ма и малима, и даровитима и недаровитима. Из таквих сазнања, и захвалних осећаја, кренуо је и овај скромни напис о установи која је сваком њеном питомцу, као врста завичаја, стално у срцу.

ИСИДОРА СЕКУЛИЋ.